

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת נצבים, תשס"ח
מספר 775

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

כל ישראל ערבים זה לזה

רש"י כותב על הפסוק שבפרשתנו: "הַנְּסִתְּרֵת לְה' אֶ-לֵהֲיֵנוּ וְהַנְּגַלְתְּ לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם" (כט: כח):
ואם תאמרו מה בידנו לעשות, אתה מעניש את הרבים על הרהורי היחיד... והלא אין אדם יודע טמונתיו של חברו! אין אני מעניש אתכם על הנסתרות, שהן לה' א-להינו והוא יפרע מאותו יחיד, אבל הנגלות, לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו, ואם לא נעשה דין בהם יענשו את הרבים. נקוד על לנו ולבנינו, לדרוש, שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן משקבלו עליהם את השבועה בהר גרזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה. נמצאנו למדים שיש אחריות קולקטיבית בקרב עם ישראל, ושכל אחד נתבע על העברות של האחר אם מדובר בעברות גלויות. הגמרא כבר דנה בכך כדלהלן (סנהדרין מג ע"ב): "לא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן, דברי רבי יהודה. אמר ליה רבי נחמיה... כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ענש על עונשים שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן". מדברי רבי יהודה עולה שהאחריות הקולקטיבית אמורה גם בעברות שאיש אינו יודע עליהן. מקור אחר בחז"ל הוא המדרש שמביא רש"י בפרשת בחוקותי (שיהש"ר פרשה ז): "וְיִכְשְׁלוּ אִישׁ-בְּאָחִיו (ויק' כו: לז) מדרשו: זה נכשל בעוונתו של זה, שכל ישראל ערבים זה לזה". עם זה מובאת בגמרא (שבועות לט ע"ב) ובילקוט שמעוני (יתרו רמז רצ) הסתייגות שלכאורה תואמת את שיטת רבי נחמיה: "שהיה בידם למחות ולא מיחו". ומובא בירושלמי (סוטה ז, ה):

אמר רבי שמעון בן לקיש: בירדן קיבלו עליהם את הנסתרות. אמר להם יהושע: אם אין אתם מקבלים עליכם את הנסתרות, המים באים ושוטפים אתכם. אמר רבי סימון בר זבדא: ויאות, תדע לך שהוא כן, שהרי עכץ חטא ורובה של סנהדרין נפלה בעי. אמר רבי לוי: ביבנה הותרה הרצועה, יצתה בת קול ואמרה: אין לכם עסק בנסתרות. מכאן שלפני כניסתם לארץ ואחרי חורבן הבית השני אין האחריות ההדדית חלה אלא על עברות גלויות, ואילו בכל זמן שהותם בארץ חלה הערבות גם על עברות נסתרות.

מה מקור אחריות זו? היה מקום לטעון שהיא נספח לחובת "הוכח תוכיח את עמיתך" (ויק' יט: יז), אבל טענה זו קשה לקבלה, היות שאחריות זו, על כל פנים אליבא דרבי יהודה, נוגעת גם לעברות שבסתר. הרב קוק דן בעניין זה ומעמיד את השאלה בזו הלשון: "היה מקום לדון אם הערבות הוא היסוד, ומפני חובת הערבות הננו מצווים במצוות תוכחה, או שהתוכחה הוא היסוד, ומפני שאנו מצווים בתוכחה אנו מקושרים בערבות".¹ בהמשך דבריו הוא מבאר שזאת מחלוקת ראשונים. לפי הרב מלמד,² אחריות זו היא עקרון-על, שממנו נובעת החובה של תוכחה. לדעתו, אליבא דהרב קוק: "מכיוון שכל ישראל ערבים ממילא אחד צריך להוכיח את השני כי זה נוגע לך, כשאתה מוכיח את השני אתה בעצם מוכיח את עצמך". ההוכחה היא שהערבות נוגעת גם למצוות שבסתר, כאשר ברור שלא תיתכן מצוות תוכחה אלא לעברות הגלויות.

שותפות הגורל של כלל ישראל מתבטאת במשל המפורסם של הספינה "שנקרעה בה בית אחד, אין אומרים, נקרע בית אחד בספינה, אלא נקרעה כל הספינה כולה".³ הרלב"ג (בפירושו ליהו' ז: א) מביא משל דומה. הוא ממשיך את עם ישראל לגוף האדם, כאשר כל יהודי הוא כמו אבר מאיברי הגוף. "וכמו שכשיחלה אבר מה מאברי האדם יזוק בו האדם ההוא בכללו, כן כשיחטא איש אחד מהקבוץ ההוא ייזוק בו כלל הקבוץ".
איך אפשר להצדיק עונש קולקטיבי כזה? הרלב"ג דן בנושא בעניין עכץ, שחטאו, שאיש לא ידע עליו,⁴ הביא למותם של 36 לוחמים. הוא מסביר שציבור של אנשים שכולם צדיקים זוכה להשגחה מיוחדת מאת ה', וכך לא

¹ אוצרות הראייה, לקט מאמרים של הראי"ה קוק, ערך משה יחיאל צוריאלי, תל-אביב תשמ"ח, חלק ב, עמ' 851.

² הרב זלמן ברוך מלמד, פרשת קדושים תשס"ג, <http://www.yeshiva.org.il/midrash/shiur.asp?id=1404&q>

³ אליהו רבה (איש שלום) פרשה יב ד"ה למה היו ישראל.

⁴ חוץ ממשפחתו, לפי דעה אחת בגמרא (סנהדרין מג ע"ב).

יאונה לו כל רע. אבל אם אחד מהם חטא, ציבור זה מאבד את ההשגחה הפרטית שהוא זכה בה וחוזר למקריות הרגילה. אם כן, אין פלא שהלוחמים שהיו בסכנה נהרגו בקרב. עכן עצמו לא הסתכן בקרב ולכן שרד. אלא שעדיין קשה: בכל זאת מדובר בעונש קולקטיבי, שבו החפים מפשע משלמים עבור החוטאים באמת. מדוע בגין עבירות של אחד מהציבור תסתלק ההשגחה מכל הציבור?

אולי אפשר להסביר את הקושי כך: האדם חי בחברה, ואין ספק שיש אינטראקציה רחבה בין מרכיבי החברה, ואחד מביטויה הוא "הלחץ החברתי". כל אחד רואה את מעשיו של האחר, ובה במידה כל אחד רגיש לשיפוטו של האחר.⁵ מזה יוצא שכל אחד מאנשי החברה יכול להשפיע על מעשי החברה, אלא שלא תמיד האנשים מוצאים את האומץ להפעיל השפעה כזו. יש אפוא אחריות קולקטיבית בכל ציבור של אנשים, אולי לא על עבירות ספציפיות שלא תמיד כל אחד יודע עליהן, אלא על הרמה המוסרית הכללית של הציבור.⁶ מי שמתגורר בקרב חברה מושחתת לא יוכל לטעון שאינו אחראי לפשעיה ולגורלה: עליו לפעול לשינוי המצב או להתרחק ממנה. אם הוא נשאר פסיבי וממשיך להשתייך לציבור זה, הרי הוא מזדהה אתו ויהיה שותף לגורלו, גם אם הוא עצמו לא היה שותף פעיל בפשעיו.⁷ אלא שאחריות זו מותנית בקיומה של חברה מגובשת ועצמאית, ולכן היא לא תיתכן אלא כאשר עם ישראל חי על אדמתו ולא נמצא בגלות, כפי שמציין הירושלמי שהובא לעיל. לעיקרון "כל ישראל ערבים זה לזה" יש השפעות הלכתיות רבות: למשל, אחד יכול להוציא את חברו בברכת המצווה, גם במקרה שהוא עצמו אינו חייב בה.⁸ אבל יש גם דילמות הלכתיות אקטואליות שפתרון תלוי בהבנה נכונה של עקרון הערבות, ונביא כאן דוגמה טיפוסית אחת מתוך רבות:⁹ התעוררה השאלה אם יש חובה לכלול בתעודת כשרות גם מרכיבים שאינם נוגעים ממש לכשרות המזון אלא למה שמסביב, או שמא אפשר להסתפק בפיקוח על כשרות המזון בלבד. בעניין זה חלקו הרב אליעזר וולדנברג, שניהן בבית הדין הרבני הגדול באותם ימים, והרב עובדיה יוסף. מדובר היה בבית מלון שבעליו היה מעוניין לקבל תעודת הכשר, והוא אמנם התחייב להקפיד שלא לבשל בשר בחלב, אולם הצהיר שאין בדעתו להפסיק להגיש מאכלי חלב מיד אחרי מאכלי בשר לסועדים שיבקשו זאת. הרב וולדנברג היה סבור שבנסיבות אלה אין להעניק לו תעודת הכשר, שהרי "יש בדבר כזה משום נתינת יד רשמית לפושעים המלעיגים על דברי חכמים ומזלזלים בדברי סופרים".¹⁰ פסקו הבלתי מתפשר הסתמך בין השאר על פסיקתו של ר' יצחק עראמה, מחבר "עקדת יצחק", שהתקומם נגד היחס הסלחני של מנהיגים מסוימים לזנות בקהילה היהודית שבספרד, אף שפעולה זו הייתה אמורה למנוע יהודים מללכת לנכריות או לעבור על איסור אשת איש. לדעת ר' יצחק עראמה, גישה זו אסורה בתכלית, גם אם המניע לדבר הוא צמצום חטאי הציבור. ואלה דבריו (פרשת וירא שער כ):

כמה פעמים נתחבטתי על זה על אודות הנשים הקדשות שהיה אסורן רופף ביד שופטי ישראל אשר בדורנו... גם יש שמספקים להם פרס מהקהל – כי אמרו כיון שמצילות את הרווקים או הסכלים מחטא אסור אשת איש החמור או מסכנת הגיויות, מוטב שיעברו על לאו זה ('לא תהיה קדשה') משיבואו לידי איסור סקילה או סכנת שריפה. ואני דנתי על זה פעמים רבות לפניהם ולפני גדוליהם, והסברתי להם שהחטא הגדול אשר יעבור עליו איש איש מבית ישראל בסתר ושלא לדעת הרבים... חטאת יחיד הוא, שבעונו ימות על ידי בית דין של מעלה או מטה וכל ישראל נקיים... אמנם החטא הקטן כשיסכימו עליו דעת הרבים... הנה הוא זימה ועוון פלילי וחטאת הקהל כולו ולא נתן למחילה אם לא בפורענות הקהל... ולכן הוא טוב ומוטב שיכרתו או ישרפו או יסקלו החטאים ההם בנפשותם משתעקר אות אחת מהתורה בהסכמת הרבים.

והרב וולדנברג כותב:

וכל ישראל ערבים זה לזה שלא להרשות לתת איזה נתינת יד כל שהוא אפילו בעקיפין לעקירתו, ופלילי הוא כשתבוא הכרזה והסכמה מצד הרבנות הממונה מהקהל שלא תמחה על כך ותסכים להימצא עם כאלה תחת קורת גג אחת ולתת שתהיה בתמידות בהשפלה רוחנית ובבחינה של לכבוש את המלכה עמי בבית. כלומר, הערבות ההדדית מחייבת את הרבנות לפעול למען שמירת ההלכה, ואין היא מוסמכת לפגוע בשלמותה באמתלה של צמצום חטאי המזלזלים בה.

⁵ האקזיסטנציאליזם אף רואה ביחס זה לאחר קטגוריה קיומית ולא רק חברתית. אליבא דסרטור, למשל, אחד המאפיינים של החיים על אדמות הוא שכל אחד מרגיש שבלי הרף האחרים שופטים אותו (ראו בעיקר את המחזה "בדלתיים סגורות", שכולל את המשפט המפורסם "הגיהנום, הוא האחרים" (L'enfer, c'est les autres)).

⁶ כך אפשר להבין גם את המושג הנעלם "זכות אבות". למעשים הטובים של דור אחד בחברה כלשהי יש השפעה מבורכת על מצבה בדורות שאחריו.

⁷ מכאן היחס שבמחלוקת לעם הגרמני מיד אחרי מלחמת העולם השנייה. הרבה דיו נשפך בשאלה אם כל אזרח גרמני שלא היה פעיל בביצוע השואה אחראי לזוועות שחוללו הנאצים, או שיוכל לטעון שלא ידע, ומכל מקום לא יכול היה להתנגד למעשיו של ממשל טוטליטרי.

⁸ שולחן ערוך, אורח חיים ח ה; משנה ברורה, ס"ק יד.

⁹ איל ינון ובני לאו: "על המתח בין דת ומדינה בענייני כשרות, החיה הנאכלת והחיה אשר לא תאכל",

<http://www.daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/69-2.htm>

¹⁰ שו"ת ציץ אליעזר חלק יא סימן נה.

לא כן סבר הרב עובדיה יוסף. הוא אף כתב לרב וולדנברג תגובה על פסיקתו זו.¹¹ לטענתו, אין הנידון דומה כלל לשאלה שהוגשה באותה עת לרב עראמה. הלוא תעודת הכשר הניתנת למלון מאפשרת ליהודים תמימים לאכול כשר:

רבים מיראי ה' הנמצאים כתיירים בארץ ישראל אינם מעלים על דעתם כלל שבתי המלון שבארצנו הקדושה אינם כשרים, ונכנסים ואוכלים שם בלי פקפוק והיסוס, ואם נסיר את ההכשר וההשגחה יכניסו בעלי המלון נבלות וטריפות ובשר בחלב ממש וכו', ונמצאת מכשיל את התמימים שעולים לארץ ישראל. ואולם אין חובה למנוע מיהודי שרוצה במזיד לעבור עברה לעשות זאת, אחרי שאין סיכוי שתוכחה כלשהי תשפיע עליו, אלא "מי שרוצה דווקא לאכול חלב אחר ארוחה בשרית, עליו נאמר "ופושעים יכשלו בם". הלעיטהו לרשע וימות, נפש רשע אותה רע, ועונו ישא האיש ההוא, וכל בית ישראל נקיים". הרב עובדיה יוסף סבור אפוא שיש לאפשר לתיירים תמימים לאכול כשר. הלוא הם רואים מסעדה ועליה כתובת בעברית, והם בטוחים שהמקום כשר, כמקובל בחו"ל. לטענתו, יש להקל מסיבה זו ולהעניק תעודת הכשר למלון, כיוון שהחמרה בכגון זה תכשיל את התמימים.

ד"ר אלכסנדר קליין

המחלקה למתמטיקה ומכללת אשקלון

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

¹¹ שם, חלק יב (לאחר סימן צג) תוספת לחלק יא סימן נה.